

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI VÁZLATOK

REGNUM

ESSAYS IN CHURCH HISTORY IN HUNGARY

1996/1–2

PANNONHALMA 1000 ÉVE

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA MUNKAKÖZÖSSÉG
BUDAPEST

Kiadó – Publisher

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA MUNKAKÖZÖSSÉG
Pannonhalma–Budapest

**METEM INTERNATIONAL SOCIETY FOR ENCYCLOPEDIA
OF CHURCH HISTORY IN HUNGARY**
Toronto, Canada

HISTORIA ECCLESIASTICA HUNGARICA ALAPÍTVÁNY
Szeged

A kötet a Nemzeti Kulturális Alap
és a Soros Alapítvány támogatásával jelent meg

FŐSZERKESZTŐ – GENERAL EDITOR
SZÁNTÓ KONRÁD

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG – BOARD OF EDITORS

*HUNGARY: Barna Gábor, Beke Margit, Csóka Gáspár, Dóka Klára, Érszegi Géza,
Kiss Ulrich, Mészáros István, Rosdy Pál, Sill Ferenc, Szabó Ferenc, Szántó Konrád,
Török József, Várszegi Asztrik, Zombori István;*

AUSTRIA: Galambos Ferenc; CANADA: Bonkáló Ervin, Horváth Tibor;

GERMANY: Adriányi Gábor

ITALY: Lukács László, Somorjai Ádám, Szilas László;

USA: Gabriel L. Asztrik

Felelős szerkesztő – Responsible Editor
ZOMBORI ISTVÁN

Felelős kiadó – Managing Publisher
VÁRSZEGI ASZTRIK

METEM 1996.
ISSN 0865–5227

Nyomás és kötés az

 KIADÓ ÉS NYOMDA
munkája

Felelős vezető: Fonyódi Ottó

TARTALOM – CONTENTS

AZ 1000 ÉVES PANNONHALMA PANNONHALMA'S MILLENIUM

VÁRSZEGI Asztrik főpát, püspök	Előszó	7

TANULMÁNYOK – ESSAYS

SOMORJAI Ádám OSB	Bencés monostorok Magyarországon a X-XVI. században <i>Benedictine Monasteries in Hungary in the 10th–16th Centuries</i>	9
BÁNHÉGYI B. Miksa	Bencés könyvkultúra a középkorban <i>The Benedictine Culture of Books in the Middle Ages</i>	15
SÓLYMOS Szilveszter OSB	A pannonhalmi hiteles helyi pecsét és címer <i>The Formation of the Official Local Stamp and Arms of Pannonhalma</i>	25
TÓTH János Aldemár OSB	A pannonhalmi gazdálkodás története a XVIII. század derekán <i>The History of Economy of Pannonhalma Around the Middle of the 18th Century</i>	49
SVOBODA József Adalbert	MISSALE VITONIANUM – 1781	87
SÓLYMOS Szilveszter OSB	A Maurinus breviárium bevezetése a magyar bencés kongregációban <i>The Introduction of Maurinus Breviarium into the Hungarian Benedictine Congregation</i>	99
SÓLYMOS Szilveszter OSB	A Magyar Bencés Kongregáció szerepe a római Szent Anzelm Kollégium és a bencés konföderáció létrejöttében <i>The Role of the Hungarian Benedictine Congregation in the Formation of the Saint Anselm College of Rome and in the Establishment of the Benedictine Confederation</i>	117
SOMORJAI Ádám, OSB	A magyarországi bencés rend XX. századi történetének rövid vázlata 1983-ig <i>A Short Outline of the 20th Century Hungarian Benedictine Order up to 1983</i>	137
TÓTH Veremund OSB	A Szent Gellért kolostor Brazíliában <i>The St. Gerald Monastery in Brasil</i>	149

* * *

MERÉNYI-METZGER	Püspöki helynökség Gyulán (1921-1924)	191
Gábor	<i>Episcopal Vicarage in Gyula (1921-1924)</i>	
SZECSKÓ Károly	Heves megyei adatok a római katolikus papság és a volt szerzeteseknek, a párt és a kormány egyházpolitikája elleni küzdelemről az 1956. november 4. és az 1961 szeptembere közötti időszakból	231
	<i>Data From Heves County Concerning the Struggle of Roman Catholic Priests and Ex-Monks Against the Ecclesiastical Policy of the Party and the Government in the Period Between 4 November 1956 and September 1961</i>	

FORRÁSOK – SOURCES

REICHARDT	Leveltárunk forrásközlései (1579–1924)	237
Aba OSB	<i>Publication of Sources from Our Archive</i>	
TÓTH István	Pannonhalmi bencés misszió 1658-ban	287
György	<i>The Benedictine Mission to Pannonhalma in 1658</i>	
SÓLYMOS	Vidlics Ferenc pannonhalmi perjel naplótöredéke az Egyetemi Könyvtárban (1710–11)	295
Szilveszter OSB	<i>Fragment of the Diary of Ferenc Vidlics, a Provost in Pannonhalma, in the University Library (1710–11)</i>	
FÜLÖP Éva	És kibocsátá Noé a galambot... – Bencés rendtagok beszámolóí 1945 tavaszán	311
	<i>And Noah Set the Dove Free... – Accounts of Events by Members of the Benedictine Order in the Spring of 1945.</i>	

* * *

PÁSZTOR Lajos	Gerevich Tibor a Római Magyar Történeti Intézet működéséről 1924–1926	333
	<i>Tibor Gerevich on the Operation of the Hungarian Historical Institute in Rome (1924–1926)</i>	

MÓDSZERTAN, ADATTÁR, SZEMLE METHODOLOGY, DATA STORE, SURVEYS

PETROVICS István	Boba Imre (1919–1996)	351

EGYHÁZTÖRTÉNETI KÖNYVEK ÉS KIADVÁNYOK
BOOK REVIEW

SÖVEGES Dávid OSB: Isten útja a bencéseken át. Kis bencés rendtörténet (Ism.: Hardi Titusz OSB)	361
VARGA László: A pannonthalmi Szent Benedek-rend népiskolái és általános iskolái az egyházmegyei tanügyigazgatás tükrében (1919–1948) (Ism.: Pukánszky Béla)	361
KISS Domonkos OSB: Régi magyarországi könyvek a pannonthalmi Szent Benedek-rendi főkönyvtárban az 1786-os abolíciós katalógus alapján (Ism.: Monok István)	363
A Szent Gellért Hittudományi Főiskola évkönyveinek három folyama 1–7 (1911–1917), 8–10 (1940–1943), 11–22 (1958–1989) (Ism.: Somorjai Ádám)	365
MONS SACER 996–1996. Pannonthalma 1000 éve (Ism.: Püspöki Nagy Péter)	366
RÓNAY Jácint: Napló (Sajtó alá rendezte és utószó: Hölvényi György) (Ism.: Zakar Péter)	374
PUSKELY Mária: Keresztény szerzetesség. Történelmi kalauz. (Ism.: Purcsi Barna Gyula)	379
BEKE Margit: A Prímási Levéltár nemesi és címeres emlékei (Ism.: Dóka Klára)	382

„tanácskozmányokat” szerveztek. Varga László ezek témájába is bepillantást enged olvasóinak: „A tanítói összejöveteleken értekezést adtak elő az elemi iskolák tantárgyairól, a tanítás módszeréről” – írja könyvében. „Gyakorlati tanításokkal ajánlották a tanítóság figyelmébe, hogy miként lehetne a gépies tanításból kivetkőzni és a gyermeki lélekreható eljárással megbarátkozni. Művelt és a gyakorlatban kiképzett tanítók bemutatták kartársaiknak, hogyan lehet a tanítást kedvessé tenni, érzelmeket ébresztetni és tehetséget fejleszteni a tanítás által.” (62. p.)

De nemcsak a tanítók ilyesféle „továbbképzései” szolgálták az oktatás színvonalának emelését. Varga László monográfiájából kitűnik, hogy ezt igyekeztek elérni a látogatók, a felügyeletet gyakorló hatóság képviselői is – legyenek azok egyházi vagy királyi tanfelügyelők, illetve körzeti iskolafelügyelők. (Mint láttuk, ez utóbbiak gyakorlati kérdésekben jártas szakemberek voltak, tisztségüket az 1935-ös tanügyigazgatási törvény hozta létre.) Segítségadás volt tehát a cél, a jobbítás szándéka vezette a felügyelőket, ezt szolgálták a látott órák tapasztalatait összegző jelentések is.

Varga László könyve hiányt pótló munka: a széles ívű országos folyamatok, az iskolatörténet nagy fejezeteinek megismerésével párhuzamosan érdemes alaposan tanulmányozni az egyes régiók történetét is. Láthatjuk így: mi az, ami közös és mi az, ami más az országos és a helyi jelenségek világában. A pannonhalmi egyházmegye alsófokú iskoláinak története fontos adalékokkal gazdagítja a katolikus tanügyigazgatás történetét, s ezáltal az egész magyar iskoláztatás történetét is.

Pukánszky Béla

KISS DOMONKOS OSB

RÉGI MAGYARORSZÁGI KÖNYVEK A PANNONHALMI SZENT
BENEDEK-RENDI FŐKÖNYVTÁRBAN AZ 1786-OS ABOLÍCIÓS
KATALÓGUS ALAPJÁN.

Pannonhalma, 1996. (Pannonhalmi Füzetek 38.) 107 p.

Az 52 éves szünet után újra életre keltett sorozatnak, a Pannonhalmi Füzeteknek 1996-ban három darabja jelent meg. A régi sorozat füzetei között is több könyvtörténeti, illetve könyvészeti tanulmányt tartalmaz, így tematikusan is szervesnek mondható a munka folytatása. Ismertetésünk elején rögtön meg kell jegyezni, hogy a sorozat 52 éves megszakadása nem jelentette a könyv- és könyvtártörténeti munkák szünetelését Pannonhalmán. Gondoljunk csak a nemzetközi tekintéllyel bíró Szabó Flórisra, vagy Solymos Szilveszterre, Tibold Attilára.

Kiss Domonkos dolgozatáról nem derült ki, hogy milyen alkalomra készült, de az anyag elrendezése, a történeti összefoglalás hézagos volta arra utal, hogy feltehetően szakdolgozat lehetett valamely tanulmányok lezárásaként. Ettől függetlenül azonban fontos lett volna, ha akár a sajtó alá rendező Somorjai

Ádám, esetleg felkért szaklektor megjelentetés előtt néhány alapvető hiányosságra felhívja a figyelmét. Pontosan az elmúlt évtizedekben keletkezett néhány olyan doktori disszertáció, kiadvány, amelyet a könyvtártörténeti bevezetésben illett volna röviden megemlíteni.

A pannonhalmi könyvtár XVI–XVII. századi története biztosan nem a virágkor. A világi kormányzásnak azonban nem csupán árnyoldala volt. Könyvtártörténeti szempontból Solymos Szilveszter doktori értekezésében elemzett Himmelreich György kormányzóapát időszaka külön kiemelhető azzal a ténnyel, hogy a bencésekhez lelkiségében is nagyon vonzódó, közéjük vágyódó apát a korban több szempontból is egyedülálló könyvtárát a rendre hagyta (1628). Ez a katalógus meg is jelent a szegedi Adattár sorozat 13. kötetében első elemzését pedig Kovács Sándor Iván végezte el.

Figyelemre méltó Kiss Domonkosnak az a vizsgálata, amely azt bizonyítja, hogy az 1658-as, Magger Placid apátsága idején készült könyvjegyzék (2037 mű 2318 kötetben) és az 1768-as, Sajghó Benedek főapát halálakor összeállított katalógus (1542 mű, 1801 kötetben) mindösszesen 250 munka esetében fedik egymást. A könyvvállomány tehát, a nagyfokú pusztulás miatt csaknem teljesen kicserélődött. A tervszerű beszerzésnek és egy világi gyűjteménynek a főapátság könyvtárába történt integrálásával (1770: Kollinovich Gábor) az abolíció pillanatában 4232 kötet volt a bibliotékában. 1803-ban azonban csak 757 kötet kerülhetett vissza Pannonhalmára.

A szerző bemutatja az abolíciós katalógus fizikai jellemzőit, katalogizálási módját, s elkészítette azoknak a könyveknek a jegyzékét, amelyek az 1786-ban keltezett katalóguson szerepelnek és magyarországi nyomdákból kerültek ki. Ezeket azután azonosította a ma is fellelhető példányokkal, és megállapította, hogy az 531 mű közül mindössze 27 volt 1786 előtt a könyvtárban.

Vitathatatlan, hogy Kiss Domonkos munkája hasznos segédeszköze lesz több, az országban tevékenykedő könyvtörténeti csoportnak. A retrospektív Nemzeti Bibliográfia összeállítását végző szakemberek mellett többek kutatják a ma is fellelhető régi könyvek tulajdonosi jegyeit, provenienciáját, a XVI–XVIII. századi olvasmánytörténetnek is számos specialistája dolgozik az országban. Az ismertetés írójának azonban megmaradt az az érzése, hogy nem világos a szerző, illetve a kiadó célja ezzel a füzetrel. Pontosabban megfogalmazható a kérdés: vajon nem szolgálta volna jobban a művelődéstörténet kutatásában érdekelt szakemberek munkáját egy olyan kötet, amely az 1768-as, illetve az 1786-os katalógus teljes olvasatát tartalmazza, s persze külön mutató készülhetett volna a magyarországi nyomdaműhelyekből kikerült könyvekről is.

A pannonhalmi Főapátsági Könyvtárban RPK jelzettel elkülönítették azokat a könyveket, amelyek valóban a Régi Pannonhalmi Könyvtárhoz, tehát a XVIII. század előttihez tartoztak. Függetlenül attól, hogy a könyvek hol jelentek meg. Tibold Attila többek által kiegészített munkája könyvtártörténeti szempontból teljesen indokolhatóan jelenne meg önállóan. Azoknak a könyveknek a possessór bejegyzés anyaga régi magyar művelődéstörténet számos alakjáról adna kiegészítő információkat, csak egy példát említve: a konvertita egykori gályarab prédikátor Otrokócsi Fóris Ferenc számos könyve található ma a bencés főkönyvtárban.

Összefoglalóan tehát elmondhatjuk, hogy hasznos füzettel gazdagodott a magyarországi könyvtár- és könyvtörténeti szakirodalom. Megjelenése, téma-választása azonban számos, elsősorban tudományszervezési problémát vet fel, amelyeknek megoldását jó lenne, ha valamely intézmény magára vállalná.

Monok István

A SZENT GELLÉRT HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA ÉVKÖNYVEINEK HÁROM FOLYAMA 1–7 (1911–1917), 8–10 (1940–1943), 11–22 (1958–1989)

Szent Gellért Hittudományi Főiskola Évkönyveinek sorsa tükrözi huszadik századi egyházi tudományosságunk helyzetét. Az első világháború előtt indult meg, hét vaskos kötet látott napvilágot 1917-ig, hogy az ország általános és pénzügyi összeomlása maga alá temesse ezt is. Az Új Folyam hasonló égisz alatt jelent meg, 1940–1943 között három kötet. Ez a tíz évfolyamnyi anyag azonban legalább nyomtatásban jelent meg, s a maguk idejében részei voltak a kor tudományos életének, számos recenzió jelent meg róluk. Itt most azokra irányítjuk a figyelmet, amelyek csak igen szűk közönség előtt ismereteseek, 1958–1989 között gépírással, előbb átütőpapíron, 1983-tól fénymásolatban 15–15 példányban készültek el.

Az 1958–1962 között megjelent öt évfolyam címe: Pannonhalmi Évkönyv. Terjedelme: 85, 109, 149, 377, 265 lap. A számozás nem folyamatos, mert az egyes tanulmányokat számozza, és sorrendben római I, II, stb. azon belül pedig oldalszám jelzetével kerültek a kötetekbe. A szerzők részben a főiskola tanári karából, részben fiatal, végzős bencések soraiból kerültek ki, szakdolgozatuk egy-egy fejezete került közlésre. A megjelenés mindig a tárgyévben történt.

Az 1976–1989 közötti évek anyaga hét kötetben jelent meg, címük: Főiskolai Évkönyv, az első egy tanév termését hozza, az 1977/81-es jelzetű négy éves periódust fog össze, 1983/1985-től pedig két-két tanév anyaga jelent meg. A terjedelem: 150, 137, 146, 174, 220, 183, 153 l. A számozás az előzőhöz hasonló. A szerzők túlnyomó többségben a főiskola tanári karából kerülnek ki.

Több fontos és nagy tanulmány időközben máshol, nyomtatásban is megjelent. Az egyháztörténeti vonatkozásúak közül első helyen említjük Csóka J. Lajos nevét, aki 1959-ben, majd 1961-ben első közlésben itt publikált. Jánosi Gyula 1962-ben és Mihályi Ernő 1961–1962-ben közölt tanulmányt. Reichardt Aba forrásközléseit a MEV e számában közöljük újra, Sólymos Szilvesztertől itt csak két tanulmányt és egy forrásközlést hozunk, a többi előkészületben levő kötetében és Himelreich György pannonhalmi kormányzóapát (1607–1637) könyvtárkatalógusáról szóló szakdolgozatában olvashatjuk, Várszegi Asztrik 1985-ben itt közölte először egy dolgozatát Kelemen Krizosztom pannonhalmi főapátról.

A teljes sorozat repertórium a készülöben van.

Somorjai Ádám